

Steve Geelhoed

Inleiding

Na een oproep in de Fitis om waarnemingen van ruiters hoopte ik overspoeld te worden door een stroom gegevens. Het tegendeel bleek waar. Ik ontving slechts een beperkt aantal waarnemingen van een nog beperkter aantal mensen. Fred Cottaar, Frank Dorel, Hans Groot, Ferdy Hieselaar en Evert van Huijssteeden bedank ik bij deze voor het nemen van de moeite om oude dagboeken door te spitten. Desondanks toch een overzicht van het voorkomen van ruiters in Zuid-Kennemerland. Zij het, dat het geheel minder diepgravend is dan oorspronkelijk de bedoeling was. Wat kan de lezer verwachten? Naast een bespreking van het aantalverloop en de verspreiding in de regio van de acht ruiters, die in Zuid-Kennemerland zijn waargenomen, wordt ingegaan op het voorkomen buiten de regio.

Werkwijze

De gegevens, waar dit verhaal op gebaseerd is, zijn afkomstig uit het waarnemingenarchief(je) van de Vogelwerkgroep Haarlem (vanaf 1986) en dagboeken van een klein aantal vogelaars (vanaf 1980). Het gros van de gegevens is derhalve afkomstig van asystematische waarnemingen. Daarin schuilt het gevaar, dat de resultaten niet alleen door de vogels, maar ook door de waarnemers worden bepaald. Naast de vaardigheid van de verschillende waarnemers spelen ook de activiteiten van de waarnemers een rol. 's Zomers en 's winters lijken de meeste vogelaars minder in het veld te komen dan in de herfst en het voorjaar. Veel wordt er gevogeld in weekeinden en op vrije dagen als Koninginnedag. Bovendien wordt niet in alle gebieden even intensief gevogeld. Er is zelfs sprake van een per gebied verschillend bezoekpatroon. Zo wordt de Zuidpier zeer regelmatig bezocht en dan vooral in het winterhalfjaar (van den Berg, 1986). De Amsterdamse Waterleidingduinen lijken eenzelfde bezoekpatroon te vertonen. De Kennemerduinen daarentegen worden juist in het voor- en najaar veelvuldig bezocht. Het bezoekpatroon aan het Plasje van Spaarnwoude verschilt van de genoemde gebieden, zoals elders in dit nummer is te zien. Tenslotte wordt gewezen op het geringe aantal vogelaars in het zuidelijk deel van de regio. Een ander punt is het vastleggen van waarnemingen. Vooral de algemenere soorten komen er wat dit betreft bekaaid af. Ter illustratie het volgende: van de Poelruiter, die eind april 1984 bij het Plasje van Spaarnwoude verbleef, kreeg ik van diverse mensen een waarnemingskaartje. Waarnemingen van de eveneens aanwezige Zwarte Ruiters en Groenpootruiters moest ik echter putten uit mijn eigen dagboeken. Waarnemingen van Tureluur en Oeverloper zijn nog moeilijker te verkrijgen; ook in mijn eigen dagboeken. Om een deel van de genoemde bezwaren te ondervangen zijn de waarnemingen vanaf 1980 per standaardweek (cf Hustings et al, 1985) gesommeerd en verwerkt tot figuren. Voor zover mogelijk is een sortering gemaakt naar kilometerblok om een beeld te geven van de verspreiding van een soort in de regio.

De Spaarnwouderplas is de beste plek in de regio om Lepelaars waar te nemen. Vooral in juli en augustus zitten hier regelmatig tot wel 22 exemplaren. Foto: Roy de Haas.

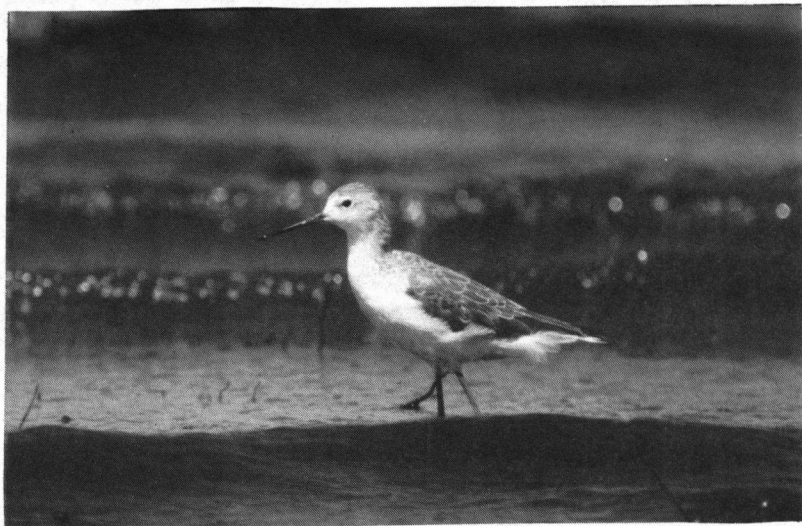
Voor de Smient zijn de weilanden rond Spaarndam een belangrijk foerageergebied. Ook bij de Spaarnwouderplas zijn 's winters regelmatig grote aantallen te bewonderen. Foto: Hans Vader.

In het voorjaar worden geregeld Zomertalingen bij de Spaarnwouderplas gezien. Dit zijn doortrekkende vogels of vogels die in de omgeving broeden. Foto: Peter van der Weiden.

Grutto's gebruiken de Spaarnwouderplas vooral als slaappleats. Deze vogel zat op de paal van het hek waarover de vogelaars altijd keken voordat de schuilhut geplaatst was. Foto: Peter van der Weiden.

Er werd maar liefst 3x een Poelruiter in de Spaarnwouderplas waargenomen. Om deze reden hanteren veel Amsterdamse vogelaars de naam Poelruiterplas. Foto: Roy de Haas.

In de Spaarnwouderplas worden Groenpoot- maar vooral Zwarte Ruiters waargenomen. Op deze pagina zijn mooi de verschillen tussen Groenpoot-, Poel- en Zwarte Ruiters te zien. Foto: Roy de Haas.

De oevers van de Spaarnwouderplas zijn momenteel de enige vaste baltsplaats van Kemphanen in de regio. Vogelaars kunnen hier in april en mei nog het kempen van de mannetjes bewonderen.
Foto: Piet Munsterman.

De dichte vegetatie rond het plasje is een uitermate geschikte schuilplaats voor doortrekkende Watersnippen. Foto: Piet Munsterman.

ZWARTE RUITERVerspreidingsgebied en populatiegrootte

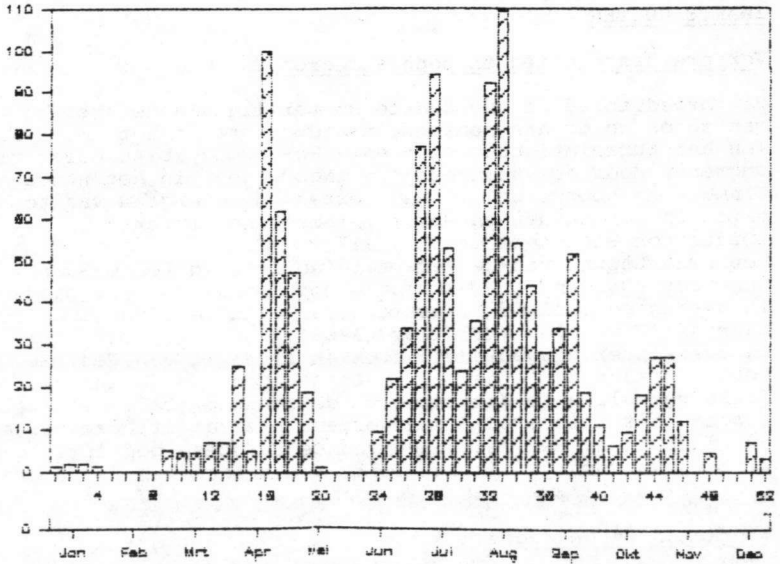
Het broedgebied van de Zwarte Ruiter ligt in de arctische klimaatzones en de aangrenzende naaldboszone in het noordelijk deel van het Euraziatische continent. Het broedgebied wordt globaal omgrensd door de Varangerfjord (Noorwegen) in het noorden, Oost-Finmarken (Noorwegen) in het westen, de overgang van toendra naar taiga in het zuiden en enkele Siberische rivieren in het oosten (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in Fenno-Scandinavië. Ongeveer 90% van de NW-Europese populatie (268 000 paar) broedt in Zweden en Finland (Piersma, 1986). In de USSR is de soort niet talrijk (Dementiev & Gladkov, 1969).

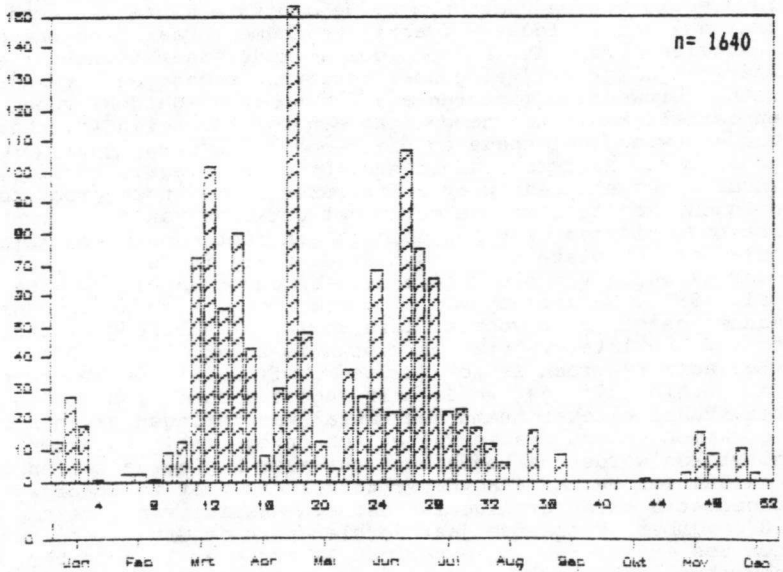
De overwinteringsgebieden strekken zich uit van West-Europa en West-Afrika tot Vietnam en ZO-China. Voor de NW-Europese populatie vervullen de Waddenzee en de Zeeuwse Delta een belangrijke functie als ruigebied. Daar vervangen ze de lichaamsveren en soms de handpennen. Het merendeel van de Europese populatie overwintert waarschijnlijk in Afrika ten zuiden van de Sahara.

Voorkomen in de regioAantalsverloop (fig 1)

De eerste voorjaarswaarnemingen worden in de eerste week van maart gedaan. Het duurt echter tot april voordat Zwarte Ruiters regelmatig worden waargenomen. De grootste aantallen worden gezien in de periode half april-begin mei. Daarna nemen de aantallen abrupt af. Dit patroon is ieder jaar zichtbaar en wordt waarschijnlijk vrijwel geheel veroorzaakt door een inwendig ritme. Uitwendige factoren als weersomstandigheden, voedselaanbod en dergelijke lijken nauwelijks een rol te spelen (Hilden, 1979). Van de tweede meidecade tot de tweede decade van juni worden geen Zwarte Ruiters waargenomen. De adulte vogels verblijven dan in de broedgebieden, waar ze proberen vier jongen groot te brengen. Een tot twee weken na het uitkomen van de eieren verlaten de wijfjes de broedgebieden. In Noord-Noorwegen zijn na 3 juli geen complete families meer aanwezig in de broedgebieden, maar alleen juveniele vogels met een ouder (Mjelstad & Saetersdal, 1987). Na verloop van tijd verlaten ook de achtergebleven mannetjes de jonge vogels. Deze verlaten de broedgebieden twee à drie weken later (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Dit drietoppig wegtrekpatroon is ook te zien in figuur 1. De eerste piek valt begin juli, de tweede half augustus en de laatste in september. Vanaf oktober neemt het aantal waarnemingen af en krijgt het voorkomen van de Zwarte Ruiter een onregelmatig karakter. Normaal gesproken worden na begin november zeer kleine aantallen gezien. In 1984 werden van 4 november tot 31 december in Spaarnwoude regelmatig exemplaren gezien met een maximum van 25 exemplaren op 10 november. Datzelfde jaar verbleven in de Gruiterspolder twee tot zes exemplaren in de periode 24 november-15 december. Op 1 november 1985 tenslotte werd een twintigtal Zwarte Ruiters gezien in de Hekslootpolder.

Figuur 1. Aantalsverloop van de Zwarte Ruiter in Zuid-Kennemerland.

Figuur 2. Aantalsverloop van de Tureluur in Zuid-Kennemerland.

Geografische verspreiding (fig 3)

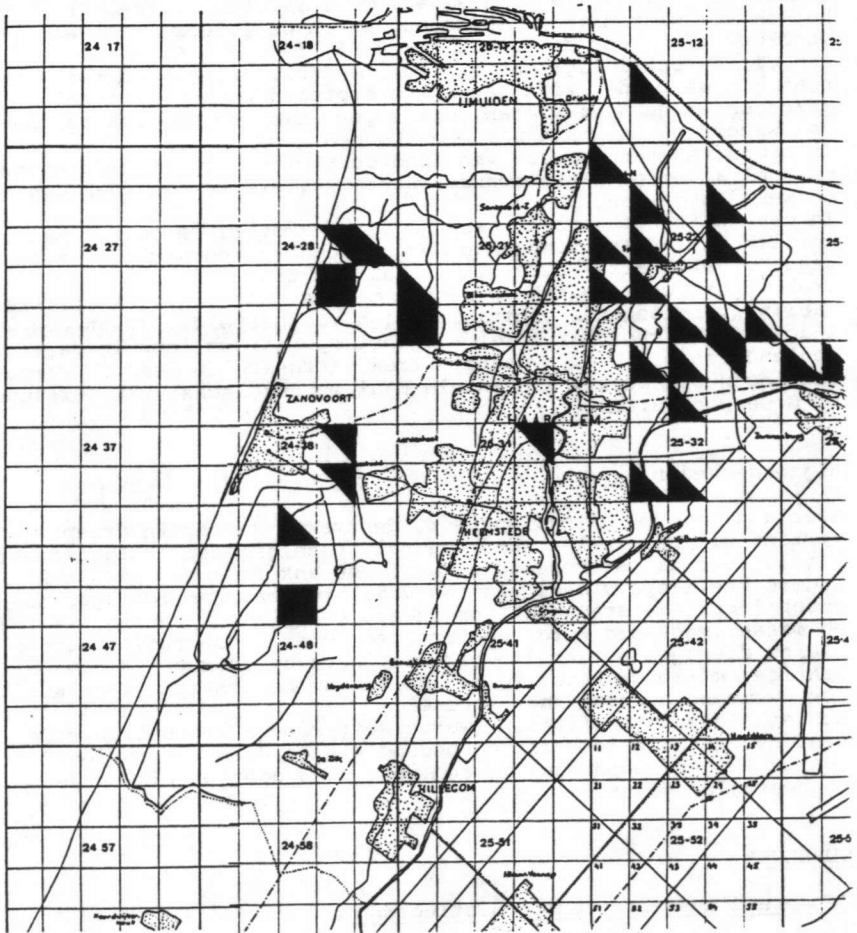
Pleisterende vogels worden voornamelijk in de polders en veenweidegebieden ten oosten van Haarlem gezien. In de duinstreek worden beduidend minder pleisteraars aangetroffen. In cijfers: zes "duin-km-blokken" tegen 21 "polder-km-blokken", waar ooit aanwezige Zwarte Ruiters zijn aangetroffen. Dit verschil is echter niet significant ($X^2=1.43$, $f=1$, $P>0.05$). Vergelijking van het aantal waarnemingen in de duinen en de polders laat een voorkeur zien voor de polder ($X^2=8.65$, $f=1$, $P<0.01$). Aan dit verschil ligt een verschillend biotoop-aanbod ten grondslag. In de polder zijn geschikte biotopen in de vorm van ondiepe en/of onderbemaalde sloten, drassige weilanden en slikkige oevers van watertjes in ruime mate voorhanden. In de duinen ten noorden van Zandvoort zijn dergelijke biotopen vrijwel afwezig. Pleisterende Zwarte Ruiters worden daar dan ook nauwelijks gezien. In de AWD is het aanbod ogenschijnlijk groter. De oevers van de kanalen en infiltratiegeulen bestaan echter voornamelijk uit zand, zodat Zwarte Ruiters niet talrijk zijn. Trek vindt voornamelijk 's nachts plaats. Het aantal km-blokken, waarin overvliegende exemplaren zijn vastgesteld, is dan ook laag. In het voorjaar wordt -zij het sporadisch- ook in de vroege ochtenduren of in de avonduren trek vastgesteld. Meestal worden eenlingen opgemerkt. Een enkele maal in gezelschap van Tureluurs of Groenpoortruiters.

Bijzonderheden

Meer dan andere ruiters opereert de Zwarte Ruiter in groepsverband bij het zoeken naar voedsel. Deze groepen bestaan meestal uitsluitend uit soortgenoten, maar een enkele keer maken ook andere steltlopers deel uit van deze groepen. Een fouragerende groep loopt -meestal dicht opeengepakt- in één richting, waarna en masse omgekeerd wordt om terug te lopen. Ondertussen worden kleine diertjes met snelle pikbewegingen of door een Kluutachtige, maaiende beweging met de snavel bemachtigd. Vaak wordt ook zwemmend gezocht naar voedsel. Een enkele keer profiteren Zwarte Ruiters van voedselzoekende eenden, die allerlei slib en bodemdierpjes doen opwerpen. Zwarte Ruiters lopen dan tussen de eenden door en pikken het opgewervelde materiaal op.

TURELUURVerspreidingsgebied en populatiegrootte

De West-Paleaerctis kent twee ondersoorten van de Tureluur: de nominaatvorm *Tringa totanus totanus* en de IJslandse ondersoort *T.t.robusta*. Vroeger werden de Britse broedvogels gerekend tot een derde ondersoort *T.t.brittanica*. Tegenwoordig worden ze gerekend tot de nominaatvorm (Hale, 1971). De IJslandse Tureluur broedt op IJsland en de Faröer-eilanden. De nominaatvorm broedt van Groot-Brittannië en de West-Europese kusten in oostelijke richting tot het Oeralgebergte (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

Figuur 3. Geografische verdeling van de waarnemingen van de Zwarte Ruiter in Zuid-Kennemerland.

 Overvliegende exemplaren
 Verblijvende exemplaren

De populatie van de IJslandse Tureluur wordt geschat op minstens 100 000 paar, die bijna allemaal op IJsland broeden. Van "onze" Tureluur broeden ca 168 000 paar in Europa (Piersma, 1986). Kwantitatieve gegevens over de Russische broedvogels ontbreken. Dementiev & Gladkov (1969) noemen de Tureluur een talrijke broedvogel, die echter een verbrokkeld verspreidingspatroon heeft.

Het overwinteringsgebied verschilt niet alleen per ondersoort, maar ook per broedpopulatie (Hale, 1973). De IJslandse ondersoort overwintert hoofdzakelijk langs de Britse kust en eilanden en het aangrenzende kustgebied van het Europese vasteland. Kleine aantallen overwinteren in Scandinavië.

Britse broedvogels overwinteren op het Britse "vasteland" of in Ierland. Vooral in strenge winters wijken ze ook uit naar het Europese vasteland.

De overige broedvogels overwinteren in de kustgebieden tussen Nederland en Guinee-Bissau in West-Afrika.

Voorkomen in de regio

Broedvogels

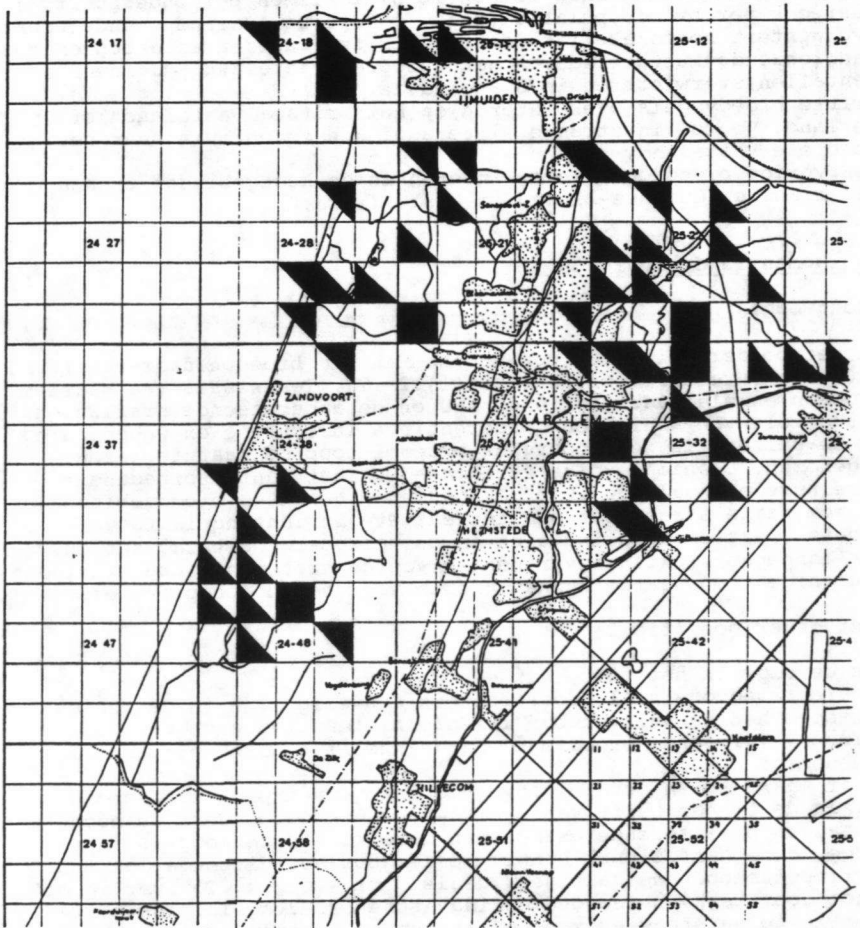
In het poldergebied ten oosten van Haarlem broeden naar schatting 250 paar Tureluurs (cf Fitis 24(1):2-17). Ten westen van Haarlem broeden enkele paartjes in de AWD en de aangrenzende graslanden. Als gevolg van woningbouw, recreatieve inrichting en wegeaanleg in de polders is het oppervlak broedbiotoop de laatste jaren afgenomen. Dientengevolge vertoonde ook het aantal broedende Tureluurs een dalende lijn. Aangezien een aantal broedgebieden op de nominatie staat voor een recreatieve inrichting is te verwachten, dat deze daling zich in de toekomst voort zal zetten. Een aangepast, extensiever beheer van de resterende broedgebieden zou enige compensatie kunnen bieden voor het biotoopverlies.

Aantalsverloop (fig 2)

Als gevolg van het feit, dat een deel van het (voor)jaar zowel locale broedvogels als doortrekkers aanwezig zijn in de regio, vertoont het aantalsverloop irrisiele hiaten tijdens het broedseizoen. Vermeende broedvogels zijn namelijk niet in figuur 2 opgenomen.

Vanaf maart komen onze broedvogels terug en treedt er doortrek op. In de tweede helft van maart worden in de polders de hoogste aantallen pleisterende exemplaren bereikt. In de loop van april worden deze aantallen kleiner. Deels door het uiteenvallen in territoriumhoudende paartjes, deels door wegtrek. Tot ver in mei vindt doortrek van Fenno-Scandinavische broedvogels plaats. De piek in de eerste week van mei is toe te schrijven aan de waarneming van ca 400 noordwaarts trekkende Tureluurs op 1 mei 1983. De najaarstrek begint zodra de jongen zelfstandig zijn. In de regio verlaten volwassen Tureluurs hun jongen vanaf juni. In Fenno-Scandinavië begint de wegtrek van de volwassen vogels eind juni-begin juli. In West-Duitsland vindt wegtrek voornamelijk in de eerste helft van juni plaats (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

Het hoogtepunt van de najaarstrek wordt in de eerste helft van juli bereikt. Daarna neemt de trekintensiteit sterk af. Half

Figuur 4. Geografische verdeling van de waarnemingen van de Tureluur in Zuid-Kennemerland uitgezonderd de waarnemingen van broedvogels. Zie verder figuur 3.

augustus is de trek nagenoeg voorbij. Waarnemingen uit de rest van het jaar hebben vermoedelijk betrekking op de IJslandse ondersoort en Britse broedvogels. Volgens Glutz von Blotzheim et al (1977) bereiken IJslandse vogels het Europese vasteland vanaf augustus en arriveert het gros van de overwinteraars vanaf half september.

Het aantal winterwaarnemingen in de regio is klein en sterk afhankelijk van vorst. Zo werden na de vorstnival in januari 1985 diverse Tureluurs gezien in de AWD, Heksloot en de havens en pier van IJmuiden. Veel vogels zijn ten prooi gevallen aan de strenge vorst. Ter illustratie de volgende cijfers, die zijn ontleend aan Sterk & Stuart (1986). Tijdens regelmatige strandtellingen in de periode oktober 1982 t/m maart 1986 werden 20 dode Tureluurs gevonden. De vondsten dateren alle uit de eerste maanden van 1985. De overige wintermaanden, die niet extreem koud waren, werden geen Tureluurs gevonden.

Geografische verspreiding (fig 4)

De verspreiding van de Tureluur varieert al naar gelang de tijd van het jaar. 's Winters is het voorkomen beperkt tot de A.W.D., de pier, havens en sluizen van IJmuiden. In de broedtijd ligt het zwaartepunt van de verspreiding in de veenweidegebieden en polders ten oosten van Haarlem. Buiten de broedtijd is de verspreiding minder gebonden aan de broedgebieden, hoewel aldaar de hoogste aantallen worden gezien. Verder worden pleisterende Tureluurs dan gezien in waterrijke biotopen, zoals duinplasjes, kanalen e.d. en het strand. Veelal verblijven Tureluurs slechts korte tijd op dergelijke plekken.

Trek van Tureluurs kan in principe overal in de regio waargenomen worden. Dankzij de grote hoogte, waarop de trek zich grotendeels afspeelt wordt deze echter niet overal opgemerkt. Het aantal km-blokken, waarin trek is opgemerkt, moet dan ook als een minimum gezien worden.

POELRUITER

Verspreidingsgebied en populatiegrootte

Poelruiters broeden voornamelijk in het steppen en halfsteppen-gebied van het Euraziatisch continent. Daar is de Poelruiter gebonden aan water; ze wordt dan ook gevonden langs moerassige of grazige meeroevers, geïnundeerde weilanden en moerassen met begroeiing van struiken en jonge bomen. In deze biotopen broeden ze in gemengde kolonies met Tureluurs, Zwarte Ruiters en/of Witvleugelsterns. In de bergen ontbreekt de soort als broedvogel (Dementiev & Gladkov, 1969). Door ontginning van de steppen is de gehele populatie de laatste decennia sterk in aantal achteruitgegaan. De Russische populatie is sterk gedecimeerd (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Gegevens over de populatiegrootte ontbreken.

In het westen strekt het broedgebied zich uit tot in de Oekraïne. In Europa -Europees Rusland uitgezonderd- ontbreekt de Poelruiter vrijwel als broedvogel. Alleen in de Roemeense Donaudelta broedt ze onregelmatig en in uiterst kleine aantallen. Het oostelijk

verspreidingspatroon is nog tamelijk onbekend. Zeker is in ieder geval, dat de soort van Mongolië tot aan de noord- en oostoever van het Baikalmeer broedt (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Het overwinteringsgebied bestrijkt de tropische en subtropische streken in de Oude Wereld. De westelijke broedvogels overwinteren grotendeels in Afrika, waar ze gevonden kunnen worden langs binnenwateren, de grote meren in Oost-Afrika en langs de kust tot aan de Zuidkaap. De Aziatische broedvogels overwinteren in het kustgebied van Arabië en de kuststreken van India tot Australië en Nieuw-Guinea (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

Voorkomen in de regio

In Zuid-Kennemerland is de Poelruiter drie maal waargenomen. De waarnemingen zijn alle gedaan in het Plasje van Spaarnwoude. De voorjaarswaarnemingen zijn als volgt verdeeld:

11 april 1981	- 1 ex.
26 t/m 30 april 1984	- 1 ex.

In het najaar één waarneming:

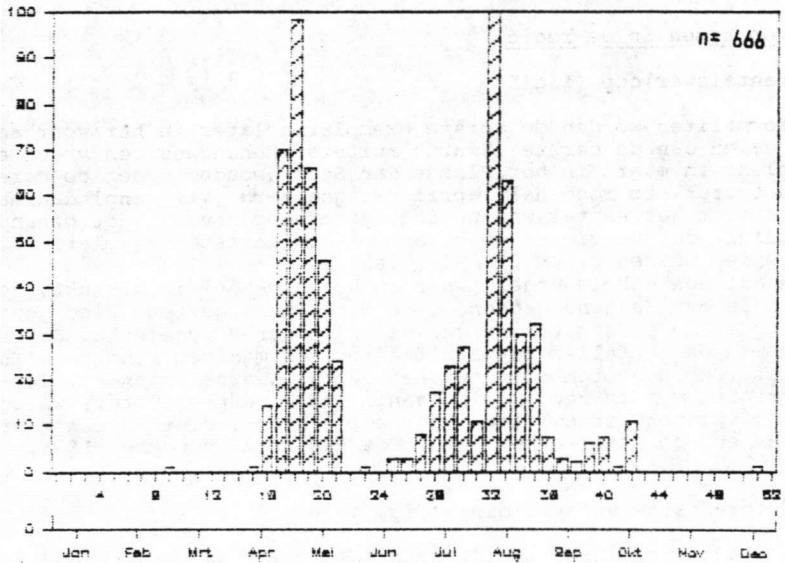
22 sept t/m 21 okt 1979	- 1 ex.
-------------------------	---------

Deze waarnemingen komen goed overeen met hetgeen Glutz von Blotzheim et al (1977) beschrijven. Minstens 2/3 van de Europese waarnemingen valt in het voorjaar. De voorjaarstrek zou van 26 maart tot eind mei-begin juni duren met een top begin mei.

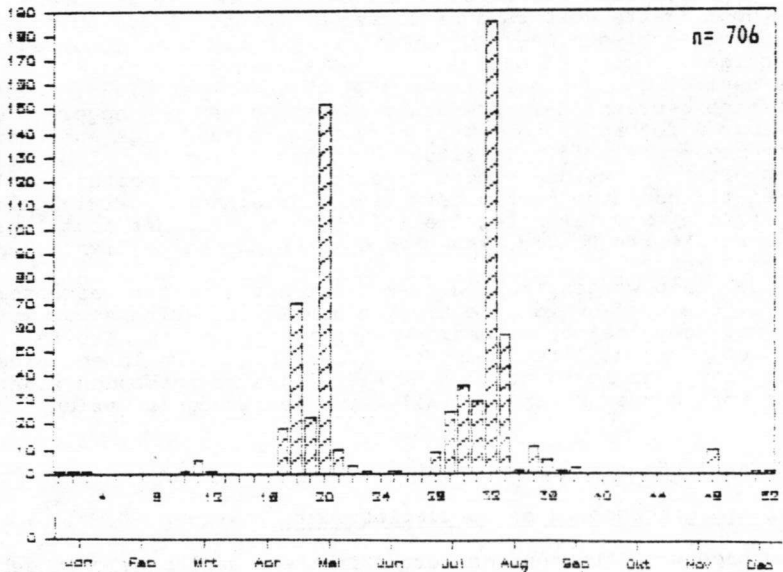
GROENPOOTRUITER

Verspreidingsgebied en populatiegrootte

Als broedvogel komt de Groenpootruiter voor in de boreale en toendrazones tussen de Atlantische en de Stille Oceaan. Ze broeden in een aaneengesloten gebied van Noorwegen tot in Sibirië, maar sinds deze eeuw ook in Schotland. De Schotse Hooglanden en de Hebriden herbergen ca 900 paar (Cramp & Simmons, 1983). Het zwaartepunt van het broedgebied ligt in Zweden en Finland. Beide landen bieden broedgelegenheid aan 83% van de NW-Europese populatie, die op 109 000 paar wordt geraamd (Piersma, 1986). In de USSR is het een wijdverspreide soort, die talrijk is in geschikte broedbiotopen. Deze bestaan uit ruig, vrij open terrein met verschillende uitsteeksels als bomen en steenopen, die kunnen fungeren als uitkijkpost (Dementiev & Gladkov, 1969). Een deel van de Europese populatie overwintert in het Middellandse Zeegebied of langs de Europese en NW-Afrikaanse kusten. Het merendeel overwintert ten zuiden van de Sahara. De oostelijke broedpopulaties brengen de winter door in het gebied tussen Iraq, China en Australië (Cramp & Simmons, 1983).

Figuur 5. Aantalsverloop van de Groenpootruiter in Zuid-Kennemerland.

Figuur 6. Aantalsverloop van de Oovertloper in Zuid-Kennemerland.

Voorkomen in de regio

Aantalsverloop (fig 5)

Normaliter worden de eerste exemplaren later in het voorjaar gezien dan de eerste Zwarte ruiters. Behoudens een vroeg exemplaar in maart in het Plasje van Spaarnwoude worden de eerste doortrekkers rond half april gesignaleerd. Vrij snel daarna bereikt het aantal waarnemingen een hoog niveau, dat gehandhaafd blijft tot de vierde week van mei. De laatste exemplaren worden gezien tussen 21 en 27 mei (week 21).

Naast een enkele vogel, waarvan het broedsel is mislukt, worden er in juni nagenoeg geen Groenpootruiters gezien. Eind juni worden de eerste tekens van de najaarstrek opgemerkt. Daarna nemen de aantallen gestaag toe tot een maximum rond half augustus. Begin september neemt het aantal waarnemingen af. Tot in oktober worden zeer kleine aantallen Groenpootruiters waargenomen. Winterwaarnemingen zijn zeer schaars; slechts één waarneming van een solitair exemplaar in de AWD op 21 december 1986.

Geografische verspreiding (fig 7)

In tegenstelling tot de Zwarte Ruiters worden pleisterende Groenpootruiters iets meer in de duinstreek dan in de polders gezien. Waarnemingen van Groenpootruiters zijn gedaan in 16 "polder-km-blokken" tegen 21 "duin-km-blokken". Toetsing levert een significante voorkeur op voor de duinen ($X^2=9.99$, $f=1$, $P<0.05$). Groenpootruiters hebben schijnbaar een ruimere biotoopkeus. Naast de door Zwarte Ruiters geprefereerde biotopen in de polders en veenweidegebieden maakt de soort ook gebruik van het strand en zandige oevers van duinmeertjes en kanalen.

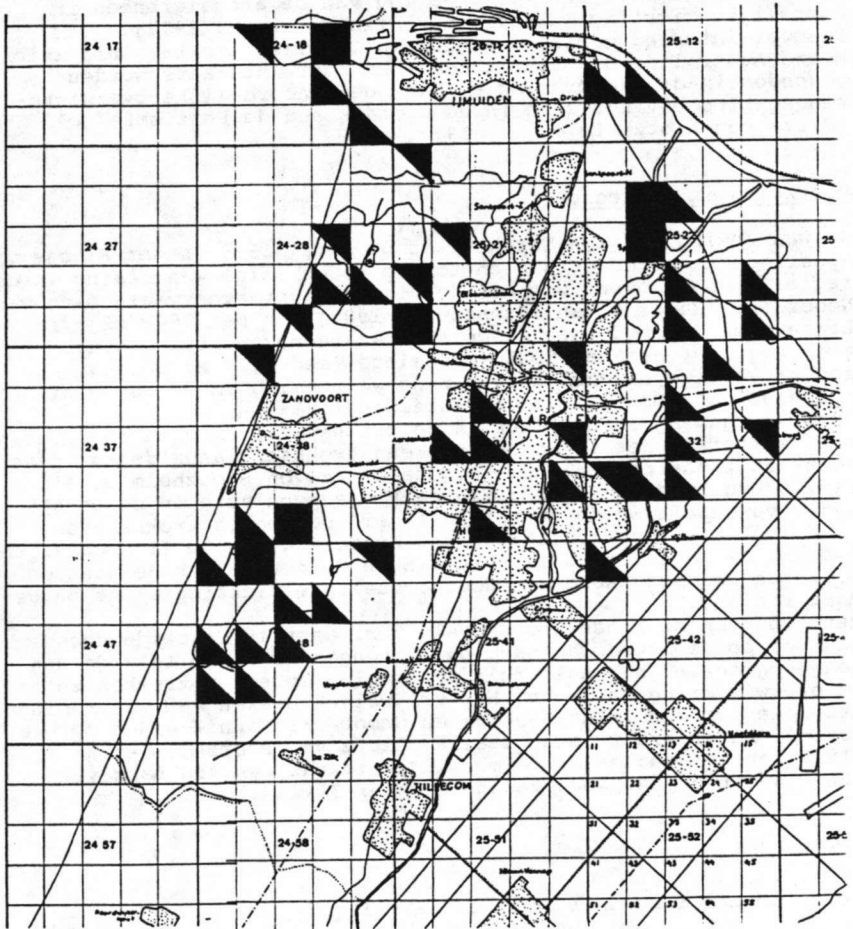
De bevindingen van Meltofte (1987) en Rozemeyer (1979) stemmen hiermee overeen. Meltofte vindt in Denemarken een hogere dichtheid van fouragerende Groenpootruiters op zanderige substraten. Rozemeyer beschrijft de situatie in het Wormer- en Jisperveld, een groot veenweidegebied ten noorden van het Noordzeekanaal. Pleisterende Groenpootruiters zijn daar schaars, terwijl overvliegende exemplaren regelmatig gezien worden. Het aantal pleisterende Zwarte Ruiters kan daar oplopen tot enige tientallen exemplaren.

In de regio worden trekkende exemplaren regelmatig waargenomen. Ze lijken meer overdag te trekken dan Zwarte Ruiters. Ze worden (dientengevolge) op uiteenlopende plaatsen gezien. Trektellingen in het voorjaar laten zien, dat Groenpootruiters in een breed front over de regio trekken en nauwelijks kustgebonden zijn. Over zee worden zeer kleine aantallen trekkende vogels gezien.

TEREKRUITER

Verspreidingsgebied en populatiegrootte

Als broedvogel bewoont de Terekrutter een aaneengesloten gebied, dat zich uitstrekt van Siberië tot aan Leningrad. Westelijk van Leningrad bevinden zich enkele geïsoleerde populaties; onder

Figuur 7. Geografische verdeling van de waarnemingen van de Groenpootruiter. Zie verder figuur 3.

andere in Oost-Finland en langs de kust van Fins Lapland (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Deze populaties zijn klein. De gehele Finse populatie wordt geschat op ongeveer dertig paar (Piersma, 1986).

Terekruiers zijn gebonden aan water. Ze broeden dan ook vrijwel uitsluitend langs rivieren en meren. Biotoopverlies elders in de USSR, perioden met grote droogte in de vorige eeuw en in de jaren 1920-1921 en het ontstaan van geschikte broedplaatsen in het westen leidden tot een verschuiving van de areaalgrenzen in westelijke richting (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

De overwinteringsgebieden liggen in tropisch Afrika, Zuid-Azië en Noord-Australië. De meest zuidelijke overwinteraars worden gevonden in de Kaapprovincie. Het meest noordelijke overwinteringsgebied bevindt zich in de delta's aan de Perzische Golf (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

Voorkomen in de regio

De waarneming van een Terekruiers op 3 mei 1986 in het Plasje van Spaarnwoude was de eerste en tot op heden enige waarneming in de regio. Op dat moment was het de vierde, aanvaarde waarneming van Nederland (Mauer & van IJzendoorn, 1987). In mei 1988 zijn in Limburg en Zeeland twee exemplaren waargenomen. Deze gevallen zijn nog niet aan het CDNA voorgelegd (med Eric Martijn). Voor een uitvoerige beschrijving van de waarneming in de regio zij verwezen naar Dorel & van Huyssteeden (1986).

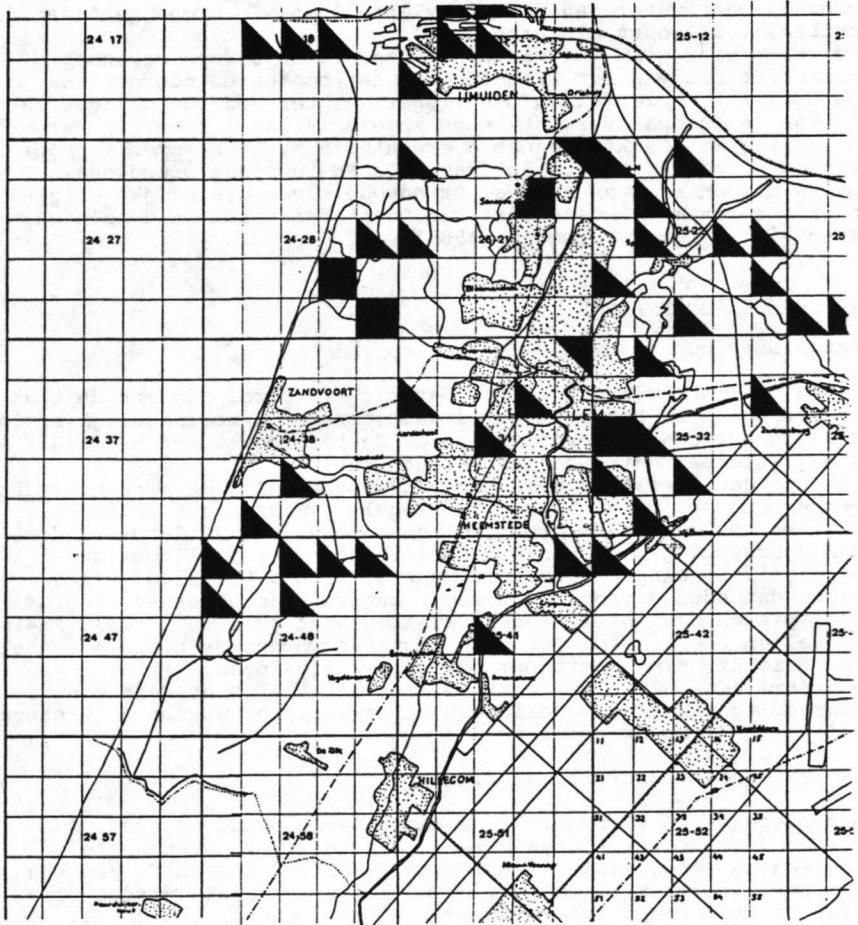
Deze waarneming en een piek in de Britse waarnemingen rond begin mei versterken het vermoeden van een trekbaan langs de Europese westkust richting Finland. Volgens Glutz von Blotzheim et al (1977) begint de terugtrek van de Finse populatie in de eerste helft van april en duurt tot half mei. De vogels trekken vermoedelijk via twee routes: de een oostelijk van de lijn Camargue-Zweden, de ander langs de kust via de Golf van Biskaje naar de Noordzee om over Zweden in noordoostelijke richting af te buigen naar Finland.

Het gros van de Finse broedvogels arriveert in de derde decade van mei op de broedplaatsen. Daar brengen ze in korte tijd hun jongen groot. Vanaf half juli tot begin september trekken ze naar de overwinteringsgebieden. Het vrijwel ontbreken van waarnemingen uit deze periode in de Benelux en Groot-Brittannië wijst op een oostelijke trekroute naar Italië. Glutz von Blotzheim et al (1977) noemen daarnaast de mogelijkheid van een trekbaan via Zuid-Zweden en het Noordzeegebied naar Italië.

OEVERLOPER

Verspreidingsgebied en populatiegrootte

Vroeger broedde de Oeverloper in een aaneengesloten gebied van Groot-Brittannië en het Iberisch Schiereiland tot Japan. In Europa is de soort als gevolg van biotoopverlies (kanalisatie en regulatie van rivierlopen), vervuiling en watersport in aantal achteruitgegaan. In West- en Midden-Europa heeft de Oeverloper nu een verbrokkeld verspreidingsgebied (Glutz von Blotzheim et al, 1977). In Nederland zijn broedgevallen zeer schaars (Teixera, 1979).

Figuur 8. Geografische verdeling van de waarnemingen van de Oeverloper in Zuid-Kennemerland. Zie verder figuur 3.

In Fenno-Scandinavië zijn de aantallen broedvogels hoog. Ongeveer 96% van de ruim 880 000 in Europa broedende paartjes komt in Fenno-Scandinavië voor (Piersma, 1986). Over de situatie in de USSR zeggen Dementiev & Gladkov het volgende: ten zuiden van de noordgrens van het broedgebied broedt de Oeverloper vrijwel overal, waar water aan de oppervlakte komt. In droge gebieden ontbreekt de soort als broedvogel.

De verspreiding in het winterhalfjaar is in Europa nagenoeg hetzelfde als van het Witgatje. In het oosten en noorden van Europa zijn de aantallen Oeverlopers echter beduidend lager. Het aantal in Europa overwinterende vogels is laag. Zeker in vergelijking met de Afrikaanse overwinteraars. Daar komen ze voor van de noordkust tot de Zuidkaap. De NW-Europese broedvogels overwinteren in West-Afrika. Broedvogels van oostelijke origine overwinteren meer oostelijk: van Oost-Afrika tot Zuid-Azië en Australië (Cramp & Simmons, 1983).

Voorkomen in de regio

Aantalsverloop (fig 6)

In Zuid-Kennemerland wordt de Oeverloper vooral tijdens de trek waargenomen. In het voorjaar speelt deze zich voornamelijk af in mei. In het najaar beslaat de trek de periode tussen half juli en eind september met een piek in augustus.

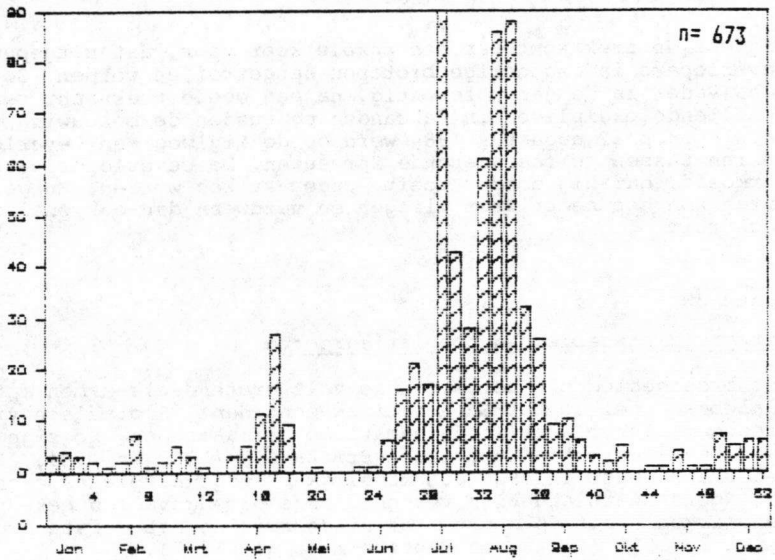
Ook bij de Oeverloper verlaten volwassen vogels de broedgebieden eerder dan de juveniele vogels. Vogels, waarvan het broedsel mislukt is, kunnen de broedgebieden al in juni verlaten. Ouders van voorspoedig verlopen broedsels beginnen in juli met de najaarstrek. Ringonderzoek in Munster (Noord-Duitsland) laat zien, dat adulte vogels tot begin augustus doortrekken en eind juli pieken. Juveniele vogels trekken eind juli in uiterst kleine aantallen door. In de loop van augustus worden de hoogste aantallen bereikt. Eind september is de trek afgelopen.

Waarnemingen buiten de trektijd zijn schaars. Behoudens een waarneming van tien Oeverlopers op de Zuidpier worden 's winters solitaire exemplaren gezien.

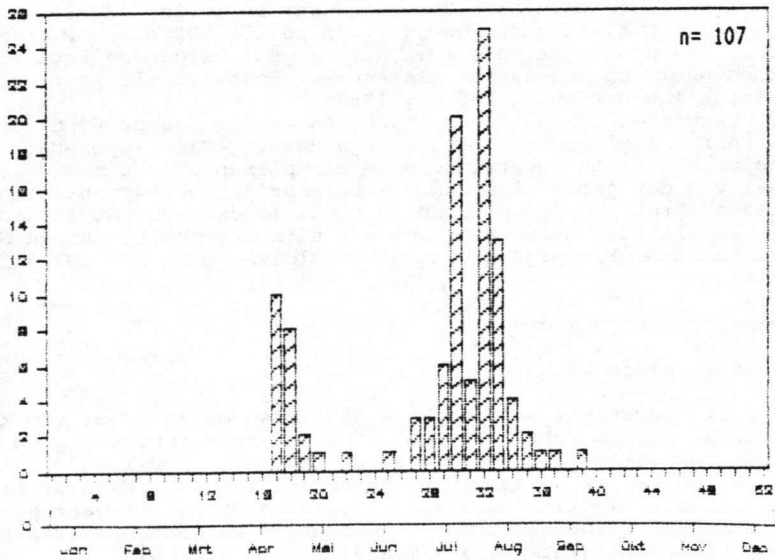
Geografische verspreiding (fig 8)

Oeverlopers pleisteren in de meest uiteenlopende milieus. Ze worden aangetroffen langs allerlei zoete wateren van grote plassen tot geïnundeerde weilanden, maar ook tussen de blokken van de Zuidpier te IJmuiden. Op slikkige terreinen worden relatief weinig exemplaren gezien.

Aan de brede biotoopkeus ligt het dieet ten grondslag. In tegenstelling tot andere ruiters voedt de Oeverloper zich niet met in de bodem levende wormpjes en insecten, maar met insectenimago's en -larven, die op de bodem voorkomen. In kustgebieden consumeren ze ook kleine kreeftachtigen en schelpdierjes.

Figuur 9. Aantalsverloop van het Witgatje in Zuid-Kennemerland.

Figuur 10. Aantalsverloop van de Bosruiter in Zuid-Kennemerland.

Tijdens de trek komt het een enkele keer voor, dat uitgeputte Oeverlopers in ongunstige biotopen aangetroffen worden. Zo zag Hans Vader in de jaren zeventig, na een goede treknacht verschillende exemplaren in dakranden en tussen de bebouwing van Haarlem. Op 12 augustus 1984 werd op de Zijlweg een Oeverloper gezien tussen de foeragerende Spreeuwen. De Oeverloper was zo vermoeid, dat hij zonder moeite opgepakt kon worden. Enige uren later kon het beest weer vliegen en verdween dan ook snel in het luchtruim.

WITGATJE

Verspreidingsgebied en populatiegrootte

Het broedgebied van het Witgatje valt grotendeels samen met de naaldbosgordel op het Euraziatisch continent. Sporadisch vinden broedgevallen plaats in de gematigde klimaatzones. Zo zijn er twee gevallen bekend uit Groot-Brittannië (1917 en 1954). In Nederland heeft in 1927 een mogelijk broedgeval plaatsgevonden. Uit Noord-Duitsland zijn verschillende broedgevallen bekend. In Denemarken heeft de soort zich uitgebreid na het eerste broedgeval in 1956 (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Als nestplaats kiest de soort voor verlaten lijster-, kraaiennesten en dergelijke in de nabijheid van water, maar ook in mindere mate voor plaatsen op de grond, op boomstronken en onder boomwortels (Glutz von Blotzheim et al, 1977). De NW-Europese populatie bedraagt naar schatting 133 000 paar. Zweden en Finland herbergen daarvan ca 120 000 paar (Piersma, 1986). In de Sovjet Unie komt het Witgatje algemeen voor als broedvogel. Op een aantal plaatsen in Oost-Siberië is ze zelfs talrijk (Dementiev & Gladkov, 1969). De overwinteringsgebieden liggen ten zuiden van de 0° C-januari-isotherm, die ongeveer tot de lijn Hamburg-Basel-Lyon-Marseille loopt. Het aantal overwinterende exemplaren in het noordelijk deel van dit gebied is laag. De belangrijkste overwinteringsgebieden strekken zich uit van de Middellandse Zee tot in tropisch Afrika. In Azië overwintert de soort in het gebied tussen Saoedi-Arabië en de Filipijnen (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

Voorkomen in de regio

Aantalsverloop (fig 9)

De soort wordt vrijwel het hele jaar waargenomen. Het voorkomen in de winter is echter onregelmatig en heeft betrekking op zeer kleine aantallen. De voorjaarstrek zet begin april in om aan het einde van die maand te pieken en vervolgens abrupt af te breken. In de tweede week van mei worden al geen Witgatjes meer gezien. Tot in juni worden zeer weinig Witgatjes waargenomen. Vanaf eind juni neemt het aantal waarnemingen toe tot een piek in de tweede decade van juli. Daarna nemen de aantallen licht af om in de tweede decade van augustus een nieuwe piek te bereiken. De eerste piek heeft waarschijnlijk betrekking op adulte vogels, waarvan de vrouwtjes de broedgebieden het eerst verlaten (Cramp & Simmons, 1983). Doortrekkende exemplaren worden -zij het onregelmatig- tot ver in oktober waargenomen.

Winterwaarnemingen hebben meestal betrekking op eenlingen; een enkele maal wordt een tweetal exemplaren waargenomen.

Geografische verspreiding (fig 11)

De verspreidingskaart van het Witgatje laat een ruime verspreiding zien. Pleisterende exemplaren kunnen in principe overal aangetroffen worden. Vergelijking van het aantal polder- en duinkm-blokken, waarin Witgatjes zijn waargenomen, laat geen voorkeur zien voor een biotoop ($X^2=0.59$; $f=1$, $P>0.05$). De verblijftijd en aanwezige aantallen variëren echter per biotoop. In de onderbemaalde sloten in de Inlaag-, Houtrak- & Haarlemmermeerpolder zijn in het najaar enige tientallen exemplaren aanwezig. De verblijftijd lijkt lang.

Elders zijn de aantallen beduidend lager. Alleen in de AWD kunnen regelmatig grotere groepen gezien worden. Het voorkomen in de Kennemerduinen is onregelmatiger. Afhankelijk van de weersomstandigheden kunnen pleisterende exemplaren aangetroffen worden. Vooral na gunstige treknachten verblijven 's ochtends vaak exemplaren langs de oevers van allerlei watertjes. Overdag trekkende exemplaren onderbreken hun reis vaak even bij watertjes om de tocht even later weer voort te zetten. Opvallend is het ontbreken van waarnemingen langs het strand. Witgatjes lijken een afkeer te hebben van zout water. Ook in de Waddenzee wordt de soort nauwelijks gezien (Smit & Wolff, 1980). Overtrekkende exemplaren worden voornamelijk in de vroege ochtenduren en de avonduren waargenomen. Blijkens het aantal km-blokken, waar overvliegende exemplaren zijn gemeld, is de soort een regelmatige verschijning die in een breed front over de regio trekt.

BOSRUITER

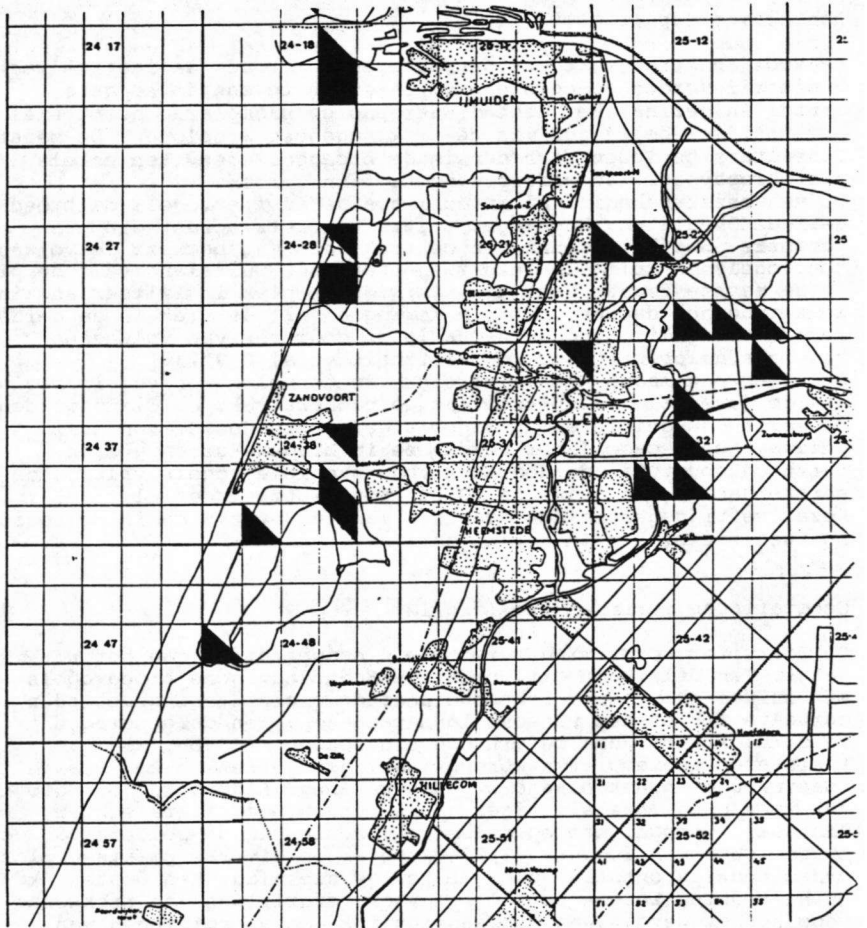
Verspreidingsgebied en populatiegrootte

Bosruiters zijn voormalige broedvogels van Nederland (tot 1936), Oost-Duitsland (tot de vorige eeuw) en Polen (tot de jaren dertig). In het noorden van Groot-Brittannië heeft de soort zich waarschijnlijk in de jaren zeventig definitief gevestigd als broedvogel, zij het in zeer kleine aantallen (Cramp & Simmons, 1983). Het huidige broedgebied valt grotendeels samen met de boreale en toendrazone. Ze komen noordelijker voor dan het Witgatje.

In het broedgebied nestelen ze op hoge stukken in moerassen, maar ook in bomen, waar ze onder andere gebruik maken van oude lijs-ternesten (Glutz von Blotzheim et al, 1977).

De NW-Europese populatie is in de loop van de vorige eeuw achteruitgegaan door ontginning van vele moerassen. Zo is de kleine, Deense populatie in 25 jaar tijd ca 75% afgenomen tot 50 paar in de periode 1982-1984 (Ostergaard, 1986). Toch bedraagt de NW-Europese populatie nog ca 577 000 paar. Het merendeel daarvan broedt in Finland en Zweden. Beide landen herbergen respectievelijk 300 000 en 250 000 paar (Piersma, 1986). In de USSR is de Bosruiter een algemene broedvogel, die vooral talrijk is in de noordelijke naaldboszone (Dementiev & Gladkov, 1969).

De soort overwintert voornamelijk in tropische en subtropische

Figuur 12. Geografische verdeling van de waarnemingen van de Bosruiter in Zuid-Kennemerland. Zie verder figuur 3.

streken, welke zich uitstrekken van Afrika via Zuid-Azië tot China, de Filipijnen, Indonesië en Australië. Kleinere aantallen overwinteren langs de Atlantische kust van Marokko, het Middellandse Zeegebied en Iraq (Cramp & Simmons, 1983).

Voorkomen in de regio

Aantalsverloop (fig 10)

De voorjaars trek vertoont een aflopend patroon. De laatste week van april worden de eerste exemplaren en tevens de hoogste aantallen gezien. Het aantal waargenomen exemplaren neemt snel af. Eind mei-begin juni is de trek nagenoeg afgelopen. De meeste Bosruiters bevinden zich dan in de broedgebieden. Een enkele niet-broedvogel kan elders aangetroffen worden. De najaars trek begint al in juni als de adulte vogels de broedgebieden verlaten. Vrouwjes vertrekken iets eerder dan hun partners. Het hoogtepunt van de trek valt wat betreft de volwassen vogels in juli. In Zuid-Zweden en Oost-Duitsland valt de piek in de eerste decade van juli, terwijl de piek in Zwitserland in de tweede julidecade valt. In de regio valt de piek in de derde decade van juli. Eind augustus is de doortrek van volwassen vogels afgelopen (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Ongeveer een maand na het vertrek van de volwassen vogels beginnen de juveniele exemplaren aan de najaars trek. Op Öland worden de eerste juveniele exemplaren in de eerste decade van juli gezien. Een decade later worden ze in Midden-Europa gezien. Het hoogtepunt van de doortrek van juveniele vogels valt in de eerste decade van augustus (Glutz von Blotzheim et al, 1977). Deze leeftijdsgeïsoleerde doortrek manifesteert zich in de regio in twee trekpieken in het najaar.

Geografische verspreiding (fig 12)

De Bosruiter wordt minder verspreid aangetroffen dan het Witgatje. Ten dele komt dit, omdat de Scandinavische broedvogels een zuidelijke koers aanhouden naar de overwinteringsgebieden en derhalve ten oosten van ons land passeren. Ten dele wordt dit veroorzaakt door een beperktere biotoopkeus (SOVON, 1987). Pleisterende exemplaren worden jaarlijks gezien in het Plasje van Spaarnwoude en het plasje bij Nieuwe Brug. Elders in de regio is het voorkomen onregelmatiger. Soms kunnen Bosruiters echter "massaal" verschijnen op drassige percelen in de polders. In de tweede week van augustus 1987 waren er op diverse plaatsen plasdrassituaties ontstaan door de hevige neerslag. Een oostelijke luchtstroming zorgde vervolgens voor verdrifting van trekkende vogels. Het gevolg was een aanzienlijk aantal meldingen van Bosruiters buiten de geijkte waarnemingsplaatsen. In de duinen worden Bosruiters weinig gezien vanwege het ontbreken van geschikte pleisterplaatsen. Overvliegende vogels daarentegen worden voornamelijk ten westen van Haarlem opgemerkt. Het aantal waarnemingen is echter laag. Naast de landtrekposten worden overvliegende exemplaren gezien op plaatsen, waar veel en vaak vogelaars aanwezig zijn (Zuidpier, Oranjekom).

LITERATUUR

- Berg, A.B. van den (1986). Vogels van de strandvlakte te IJmuiden. Delft.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (1983). The Birds of the Western Palearctic, III. Oxford Univ Press. Oxford.
- Dorel, F. & E. van Huyssteeden (1986).. Terekruiter bij Spaarnwoude in mei 1986. *Fitis* 22(3): 111-113.
- Dementiev, G.P. & N.A. Gladkov (1969). Birds of the Soviet Union, III. Israel Program for Scientific Translations. Jerusalem.
- Glutz von Blozheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel (1977). Handbuch der Vogel Mitteleuropas. Band 7. Akademische Verlagsgesellschaft. Wiesbaden.
- Hale, W.G. (1971). A revision of the taxonomy of the Redshank. *Zool J. Linn Soc* 50: 199-268.
- Hale, W.G. (1973). The distribution of the Redshank in the winter range. *Zool J. Linn Soc* 53: 177-236.
- Harengard, M., W. Prunte & M. Speckman (1973). Zugphanologie und Status der Limikolen in den Rieselfeldern der Stadt Munster. Teil 1. *Die Vogelwelt* 93 (3): 81-118.
- Hilden, O. (1979). The timing of arrival and departure of the Spotted Redshank *Tringa erythropus* in Finland. *Ornis Fennica* 56: 18-23.
- Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S. Reynen (1985). Vogelinventarisatie: achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. *Natuurbeheer in Nederland*, 3. Pudoc Wageningen.
- Mauer, K.M. & E.J. van IJzendoorn (1987). Terekruiters in Nederland en Europa. *Dutch Birding* 9: 89-98.
- Meltofte, H. (1987). Vadefugle pa Tipperne 1928-82. *Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift* 81(1/2): 1-108.
- Mjelstadt, H. & M. Saetersdal (1987). When does the female Spotted Redshank *Tringa erythropus* leave the breeding grounds? *Fauna Serv C Cinclus* 10:57.
- Ostergaard, E. (1986). The breeding population of the Wood Sandpiper in Denmark 1982-1984. *Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift* 80: 134-136.
- Piersma, T. (1986). Breeding waders in Europe: a review of population size estimates and a bibliography of information sources. *Wader Study Group Bulletin* 48. Suppl: 1-118.
- Rozemeyer, P.J. (1979). Ruiters (Tringini) in het Wormer- en Jisperveld. *Watervogels* 4: 117-124.
- SOVON (1987). Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON. Arnhem.
- Sterk, A. & J. Stuart (1986). Stookolie- en vorstslachtoffers op de kust van Zuid-Kennemerland. *Mooi he, die natuur* 1: 33-39.